

החסד והחטאת: על מוסר במלחמה

את רשימתי זאת מבקש אני להתחיל בפסוק מתמיה (משלי יד, לד), עליו התווכחו חכמים ומפרשים במשך דורות: "צדקה תרומם גוי - וְחֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאת". מה הכוונה ב"חֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאת"? החסד הוא חטאת? רבן יוחנן בן זכאי שאל על כך את חמשת תלמידיו הגדולים (בבא בתרא י"ע"ב), ואלו, הביעו את דעתם. מורם הגדול פסק: "נראין דברי רבי נחוניא בן הקנה" ואמר: "כשם שהחטאת מכפרת על ישראל כך צדקה מכפרת על אומות העולם". על פי פירוש זה חֲטָאת כאן אינה חטא אלא קרבן החטאת המכפר. פירושים קרובים נאמרו על ידי אבן עזרא והרמב"ן. רבינו יונה, מחותנו של הרמב"ן, מצא בפירושו למשלי, בכל זאת, דרך ללמד זכות: "צדקה תרומם גוי... ואף כי אינם יודעים לעשותם לשמה, רק להתפאר, יצליחו ויעשירו בשכר הצדקה. וְחֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאת. תכפר על השגגות כ[קורבן] חטאת". יהיה מה שיהיה המניע, עשו חסד !

פירושים הומניסטיים מופלאים! אך התלמידים שדעותיהם נדחו העיזו לפרש את הפסוק באופן מילולי. כשמעללי האימפריה הרומית נגד עיניהם, הם הדגישו שהחסד שהעמים עושים פגום ושקרי. החסד הוא חטאת הבא להבטיח את השלטון תוך כיסוי פשע, שחיתות ויצירת כבוד מדומה. זו הייתה סברתם של חכמים רבים במשך הדורות. הפסימיזם של התלמידים מצא יותר מדי סימוכין במהלך ההיסטוריה. לפעמים החסד הוא חטאת !

המוסר והאבסורד

מלחמותינו מעמידות אותנו בפני דילמות מוסריות קשות. אחת מהן, בעלת חשיבות מכרעת עבורנו, נוגעת לבעיית הפגיעה באזרחים או/ו חפים מפשע, בעריהם, בנייניהם ותשתיותיהם. על כך נחקקה אמנת ג'נבה הרביעית, ועל בסיסה פועלת המערכת המשפטית הבינלאומית. מדינות מסוימות אף עושות דין לעצמן וחפצות לשפוט בעצמן פושעי מלחמה, לקולות מקהלת אמנסטי הבינלאומית. המשפט הבינלאומי נחל לכאורה ניצחון היסטורי, החסד גבר על הרשע והגשים חזון של דורות. אולם השכל הישר, שומע מבוש את קולות המקהלה, ומסתכל על דיבוק האבסורד שהשתלט על המשפט והפך את המוסר למוסרנות נבובה, את החסד לחטאת.

אסור לפגוע באזרחים 'חפים מפשע', נקודה. אולם קביעה זאת היא חסרת הקשר. ברור שלרוצחים מותר. האם אנשי מיליציה שאינם לובשים מדים, הם אזרחים חפים מפשע במדינה המאפשרת את התפתחות סרטן הטרור בתוכה, סרטן ששלוחותיו מאיימים על שכניה ובסופו של דבר גם על אזרחיה? אכן, האם האיסור תקף כשהאויב שאני נלחם בו, לא שומר על עיקרון זה, כשהוא מתגונן מאחורי בני ערובה בני עמי או בני עמו, ופוגע בהם? כיצד עלינו להגיב במצב של חוסר הדדיות? אנשי המשפט עונים שפשעי האויב אינם יכולים להוות עבורי היתר לנהוג באותה מידה כלפיו. אינטלקטואלים יפי נפש מוסיפים, אנו לא נרד למדרגתו של

אויבנו המתועב, הוא לא יצליח להשחית אותנו. מלים כדרבנות, אך נבובות. מאחוריהן מסתתר השקר. האשמת פעולות ישראל כפשעי מלחמה, גורמת בצורה פרדוכסלית יותר ויותר לשימוש באזרחים כמגנים חיים על ידי מחבלים חסרי מצפון. המשפט הבינלאומי אטום לכך. הוא לא למד עדיין להבחין בין מלחמות מקובלות לבין מלחמות נגד ארגוני טרור. הוא "כאילו" מחייב את שומרי המוסר להשתמש בחרבות, בעוד שלטרוריסטים מתאפשר, בפועל, להשתמש בנשק חם. מתוך כך הופכת המוסרנות למשת"פית של הרשע. המלחמה אינה מציאות וירטואלית המתרחשת כתחרות שחמט, כבמונדיאל וכאולימפיאדה, בהן התוצאות נקבעות על ידי שופטים ניטרליים (פעמים רבות, רק לכאורה). המלחמה היא מציאות ריאלית, כששמירה חד-צדדית על מוסרנות המלחמה אינה מבטיחה את נצחוננו או אף את הישרדותו של הצדיק. המשפט הבינלאומי הופך כך להמשך המלחמה באמצעים אחרים, המעניש פעמים רבות מדי, דווקא את המוסריים והצודקים. החסד שהמשפט עושה כלפי החפים מפשע נותנת למעשה חסינות לפושעים, והופך חטאת.

אכן, השכל הישר חייב להילחם נגד הכבלים המשפטיים והתחכום האינטלקטואלי-שטני שמאחוריו. אנשי תרבות, אקדמיה ואמנות משכנעים את עצמם שהם לוחמים את מלחמת הצדק והשלום נגד אספסוף מתלהם שרוצה לפגוע ברוצחים. בעצם הם נלחמים נגד השכל הישר שטרם הושחת. ועל כך כדאי לקרוא שוב, במרחק עשורים רבים, את דבריו של הראי"ה קוק על האינטלקטואלים, "גדולי התושייה" ו"אצילי הרוח" בלשונו (אורות הקודש ב, שסד): "האינטליגנציה חושבת שיכולה היא להיפרד מעל ההמון, שאז תהיה יותר בריאה ברוחה, יותר אצילה במחשבתה. זוהי טעות יסודית, טעות שאינה מכרת את הצד הבריא שיש בהכרות הטבעיות... שלא נתתקנו, אבל גם לא נתקלקלו". על ידי שום השפעה קולטורית. והראי"ה מוסיף "הצד הבריא של היושר מצוי הוא באנשים גסים יותר ויותר ממה שהוא מצוי במלומדים ומוסריים בעלי מחשבה". אמנם, ההמון אינו מתמצא בדיוקים המשפטיים. אמנם כן: "יותר מובהקים הם המלומדים בדברים הפרטיים של המוסר, בחוקיו ודקדוקיו, אבל עצם הרגשתו [המוסרית]... מצויה באנשים בריאים טבעיים, שהם הם ההמון, עם הארץ". כך גם בהרגשת האמונה, והוא מוסיף גם "היופי, החושיות" (ראה ניכור ההמונים מהאמנות העכשווית). אכן, ניכור טראגי נוצר בין תחכום האינטלקטואלים לבין השכל הישר של ההמון, ניכור המחייב תיקון, כי "כשם שמשפיעים [האינטלקטואלים] עליו עצה ותושייה, כך הוא [ההמון] משפיע עליהם חיים בריאים. הצד המשותף של אצילי הרוח עם ההמון, הוא הכוח המקיים את שני הצדדים על מעמדם... ומשמרם מכל ריקבון והתנוונות מוסרית וחומרית".

הערה אחרונה, לא מהמוח אלא מהלב. אמנם כן, אולי כדבריהם, מטיפי המשפט והמוסר, אסור לנו לרדת למדרגות אויבינו. אך, אך אנא היזהרו מלשלוח את אחינו, חיילים ואזרחים, להסתכן על מזבח יומרות מוסרניות שקריות ונבובות. על כל פנים, הפחד מספיק. אל נא נוסף גם את רגש האשמה, שעלול להיהפך לחטאת.